

vanja, tembolj, ker so to tudi že Rusini in Hrvatje dosegli, tedaj vsi narodi razen Slovencev ?

Mi imamo že zakon, ki za najvišje sodišče velja; samo se dosedaj jasna njegova določba ne izvršuje. Naša dolžnost je, da zastavimo vse svoje moči za jezikovno enakopravnost tudi pri najvišjem sodišču.

To so torej moje želje, ki so mi na srcu, in jaz sem pri koncu.

Ne vem, morda da Vam ena ali druga točka ne bode uga-jala. Samo to želim, da pridemo naprej in sicer, da pridemo kmalu naprej, ker sedaj nazadujemo in že nekaj let nismo prav ničesar dosegli. (Burno odobravanje, govorniku se čestita.)

O ravnopravnosti v slov. Primorju.

(Poročilo **dra. O. Rybáři** na II. odvetniškem shodu v Ljubljani dne 25. oktobra 1903. l.)

Kakor povsodi po slovenski domovini, tako ne moremo tudi na Primorskem mi Slovani priti v justični upravi do popolnega pripoznanja svojih narodnih pravic; deloma radi pomanjkanja jasnih določeb v jezikovnem oziru, deloma pa tudi radi naše lastne šibkosti nasproti našim narodnim nasprotnikom in nasproti znanemu, neprijaznemu duhu naše birokracije. Iz-kustvo nas uči, da celo v justični upravi velja vsaj v jezikovnem oziru znano nemško načelo: »Macht geht vor Recht«. Ne-pobitna resnica je namreč, da tudi v pravosodstvu močnejši in inteligentnejši vsiljuje vkljub vsem nasprotnim zakonitim do-ločbam šibkejšemu svoj jezik.

Najboljši dokaz zato imamo v Istri, kjer se skoro na vseh sodiščih, vkljub določbi §§ 163. in 198. kaz. prav. r., vkljub mi-nisterijalnemu ukazu od 15. marca 1862., št. 865. in od 27. maja 1886., št. 2668. ter ukaza višjega deželnega sodišča tržaškega od 22. nov. 1886., v zasmeh določbi člena 19. drž. osn. zak. od 21. dec. 1867. l., ter v zahmeh javnosti in neposrednosti vsega našega sodnega postopanja vsi kazenski in civilni zapisniki, v

prepirnih in neprepirnih stvarih, z obtoženci, pričami in strankami, sestavljajo edino le v laškem jeziku, akoravno večina istih ne umeje niti besedice laški in gotovo ne one »toskanščine« v kateri se sestavljajo zapisniki.

Izkustvo pa nas uči tudi, da je v prašanju sodnih jezikov sila razmer močnejša, nego celo jasni in pozitivni zakoni in močnejša, nego razsodbe najvišjih sodnih instancij. To nam potrjuje n. pr. usoda dvornega dekreta od 26. marca 1787., s katerim se je hotelo za naše Primorsko v treh letih odpraviti laško uradovanje in nadomestiti z nemškimi. A že po treh letih se je morala centralna vlada prepričati, da so razmere močnejše, nego njena germanizatorska volja in je zato svoj prejšnji ukaz preklicala z dvornim dekretom od 29. apr. 1790. — A tudi nam Slovincem sta le sila razmer in naše, sicer skromno, a vendar neprestano naraščanje narodne inteligence, zlasti pomnoževanje števila slovenskih in hrvatskih pravnikov, pripomogla do tistih uspehov na potu do jezikovne enakopravnosti, ki jih lahko v zadnjih letih zabeležujemo, in to vkljub vsej neprijaznosti administrativnih in pravosodnih oblasti.

Le na kratko hočem omeniti, da je še l. 1881. najvišje sodišče v svoji odločbi od 11. jan. 1881., št. 2. izreklo načelo, da je vlaganje slovenskih tožeb na c. kr. trgovinsko in pomorsko sodišče v Trstu nedopustno, kakor je bilo l. 1866. tudi za Gorico izjavilo nedopustno vlaganje slovenskih tožeb na tamošnjem c. kr. okrajnem sodišču. Že l. 1889. pa je više sodišče tržaško v neki pravdi, v kateri je gospod dr. Tavčar vložil v Trstu slovensko tožbo, izreklo, da raba slovenščine pred tržaškim sodiščem ne nasprotuje določbi § 13. o. s. r. Temu nazoru glede slovenske razsodbe v isti pravdi je pritrdilo tudi najvišje sodišče.

Kaj pa je povzročilo to spremembo v nazorih naših višjih in najvišjih sodnih instancij?

Člen 19. drž. osn. zak. gotovo ne, kajti isti je bil v veljavi tudi že pred prej omenjeno razsodbo iz l. 1881. (Mimogredé omenjam, da je istega leta 1881. najvišje sodišče celo glede Kranjske, v znani kamniški pravdi radi motenja posesti, bilo izreklo, da slovenščina ni jezik, ki bi bil na Kranjskem v deželi navaden jezik v smislu § 13. obč. s. r.) Spremenjenega prepri-

čanja niso navdahnile višjim instancijam niti ministerijalne naredbе, kajti ministerijalni ukaz od 1886. l. se je nanašal skoro izključno le na kazenske pravde, a Pražakov ukaz od l. 1882. je veljal za graško višje sodišče. Do omenjenega preobrata je prišlo le vsled energičnega nastopanja slovenskih strank in njihovih pravnih in političnih zastopnikov, zlasti pa vsled uvedanja slovenskega jezika v sodno prakso po značajnih slovenskih sodnikih njim na čelu po g. dvornem svetniku Trnovcu.

Nasproti stotinam in stotinam slovenskih zapisnikov, ki so se bili polagoma sestavili na nekaterih okrajnih sodiščih na Goriškem in na tržaški mestni preturi, se ni moglo več trditi, da slovenščina ni jezik, ki bi bil v deželi navaden sodni jezik. Naposled so nastopili slovenski in hrvaški odvetniki po vseh večjih mestih na Goriškem, v Trstu in v Istri, katerim vsaj v civilnih stvareh ni treba več računati le na naklonjenost narodnih sodnikov, ki temveč lahko prisilijo tudi sodnike laške in nemške narodnosti do priznanja pravic slovenskemu jeziku v pravosodstvu. In v resnici, ako hočemo biti pravični proti sebi in drugim, moramo priznati, da smo vsaj v civilnih stvareh zelo napredovali v zadnjih 20. letih. — Velika večina sodišč v slovenskem delu Goriške uraduje dandanašnji s slovenskimi strankami, v civilnih prepirnih stvareh in neprepirnih stvareh, skoro izključno v slovenskem jeziku in v istem jeziku se vršijo vpisi v zemljiško knjigo. — V Trstu imamo na c. kr. okrajnem sodišču za civilne stvari posebnega referenta za okolico za slovenske prepirne in slovenskega referenta za neprepirne stvari. — Na deželnem sodišču imamo za civilne stvari poseben slovenski senat. Očita krivica se nam godi le še na trgovinskem sodišču, kjer se vkljub vsem pritožbam ne more priti do slovenskih razprav. Vloge se sicer sprejemajo in rešujejo v slovenskem jeziku, ali vsled trmoglavosti naše trgovinske zbornice ne moremo priti do slovenščine zmožnega prisednika in torej tudi ne do slovenskih razprav. Da je tako stanje na trgovinskem sodišču neznosno, pokazal je slučaj odvetnika g. dra. Tume, kateremu je laški prisednik Basevi, znani državni poslanec, na neki razpravi očital, da dela le politično demonstracijo s svojim slovenskim govorom, in kateri vkljub svoji tožbi radi razžaljenja časti

ni mogel zato dobiti zadoščenja, ker se je bil državni zbor, kateregaje bilo prositi za izročenje, postavil na stališče, da država ni poslanec ostaja politik tudi v sodni dvorani.

Politična demonstracija se res vprizarja, toda ne z naše strani, temveč od strani trgovinske komore, katera se, vkljub pozivu se strani ministrstva, brani predlagati slovenščine zmožnega prisednika. — Gospod dr. Koerber bi si lahko pridobil glas odločnega in pravičnega moža, ako bi hotel zlomiti to pasivno obstrukcijo.

V Istri, kjer so razmere najžalostnejše, vidimo vendar vsaj začetek slovenskega, oziroma hrvatskega uradovanja na tistih sodiščih, na katerih sedežu se nahajajo narodni odvetniki ali notarji. Zato pa je jezik naroda popolnoma izključen iz sodnih spisov na ostalih sodiščih, akoravno imajo tudi ista uradovati za skoro izključno slovensko prebivalstvo! Menda niti za časa benečanske republike, h kateri je spadal velik del Istre, se ni tako trdovratno in demonstrativno laško uradovalo v teh krajih, kakor se to godi sedaj pod dvoglavim avstrijskim orlom. Najbolj žalostno na stvari je še to, da z ozirom na to izključno laško uradovanje vlada sploh ne zahteva od dotičnih sodnih uradnikov, da bi slovenski ali hrvatski vsaj umeli, če že ne znajo pisati. Tako se dogaja, da se nastavljajo sodni uradniki, ki ne marajo občevati s prebivalstvom! In ni torej čudno, ako stranke potem krivo izpovedujejo, in celo krivo prisegajo, ker niso umele laškega vprašanja.

Kar sem navedel tu o uradovanju v Istri v civilnih stvareh, to velja, žalibog, tudi za kazensko postopanje za velik del Primorske. Še do zadnjih časov so vladale v tem oziru naravnost škandalozne razmere. Z ozirom na določbo ukaza od 5. febr. 1852. št. 952 in od 10. dec. 56., št. 7861 se je vkljub členu 19. drž. o. zak. in vkljub ukazu pravnega ministrstva od 15. marca 1862. v velikem delu Goriške sestavljalo vse zapisnike z obdolženci in pričami izključno in edino le v nemškem jeziku, o katerem imajo naši primorski kmetje še manje pojma nego njihovi rojaki na Notranjskem in Dolenjskem! Obtožnice pa se je sestavljalo prav do zadnjih dni, in se še deloma sestavljajo izključno le v laškem jeziku, v katerem se je tudi vršila raz-

prava pred prvo instanco. Od uradnikov, ki so nastavljeni radi ljudstva, se ni zahtevalo znanje deželnih jezikov, od reveža kmeta pa se je terjalo, da razen svojega materinega jezika umeje še književno nemščino in književno laščino! In tako vnebovpijočo krivico skušajo Lahi še danes braniti z vsemi močmi in jo razglašati kakor vrhunec pravičnosti. Tudi tukaj je šele praksa polagoma pripomogla narodnemu jeziku do naravne svoje pravice. Najpoprej se je na Goriškem začelo v kazenskih pravnih radi prestopkov uradovati v slovenskem jeziku. Kmalu se je začelo tudi zapisnike v postopanju radi zločinov in pregreškov sestavljati v tem jeziku. — Le v Gorici sami ne uradujejo slovenski niti preiskovalni sodniki, niti kazenski referent na okrajnem sodišču in to deloma radi nezmožnosti, deloma iz narodne nestrpnosti.

V Istri seveda, izvzemši sodna okraja Podgrad in Volosko, in pri preiskovalnih sodnikih v Trstu, kakor tudi na okrajnem sodišču za kazenske stvari v Trstu, ostalo je vse pri starem, t. j. pri neomejenem gospodstvu laškega jezika v vsem postopanju. — Istotako je, kakor že omenjeno, tudi državno pravdnništvo v Gorici, Trstu in Rovinju uradovalo izključno in edino le laško in to tudi tedaj, ko so že prihajale cele slovenske preiskave z goriških sodišč. Prvo je začelo s slovenskimi obtožnicami državno pravdnništvo v Gorici. Neverjetno dolg in trdovraten pa je bil boj za slovenske kazenske obravnave in za slovenske obtožnice v Trstu in v Rovinju. Še dandanašnji vršijo se v Trstu in v Rovinju kazenske obravnave, katere začenjajo z laško obtožnico, na katerih se pa potem ne sliši več drugega nego slovenski govor, dokler ne prihaja do besede zopet državni pravdnik, ki pledira laški in kateremu sledi potem predsednik z laško razsodbo, kakor v dokaz, da državna uprava na Primorskem govori s strankami le v laškem jeziku! In morda bi bilo trajalo to neverjetno stanje stvari še dolgo, da ni dr. Gregorin v znani Škrkovi pravdi dovedel ad absurdum prakse, po kateri se je moral Slovenec v svoji domovini, pred svojim rodnim sodiščem braniti pred sodniki, katerih ni umel in ki niso umeli njega. Smrtna kazen je morala biti izrečena, predno je prevedelo ministrstvo, do kakih posledic dovaja ta sicer stara, a tem krivičnejša praksa! Nakrat je začelo

državno pravdnništvo pledirati slovenski in vlagati obtožnice v istem jeziku. in tudi v imenu cesarja se ni govorilo več laško, temveč se je pričelo govoriti slovensko. Da se je to zgodilo vsled ministrske naredbe, o tem ni dvoma; no, naredba ni bila objavljena.

To edino pravično postopanje pa je izzvalo odpor pri laških odvetnikih. V svoji borbi proti slovenskim razpravam, ki še danes ni izvojevana, se niso laški odvetniki omejali le na platonične resolucije in pritožbe, temveč so segli po sredstvu obstrukcije v sodni dvorani. Na vsaki razpravi, ki se ima vršiti s slovenskimi obtoženci v slovenskem jeziku, stavljajo dosledno najpoprej predlog, naj se razprava preloži v svrhu prevedenja slovenskih spisov. Ker se temu predlogu ne ustreza, predlagajo, naj se prikljiče tolmača in ko ne dosežejo tudi tega, protestirajo in delajo sitnosti, kolikor le možno. Sodišče ni dovolj ostro nastopalo nasproti obstrukciji. Tu so slovenski odvetniki v Trstu naznanili sodišču s posebno vlogo, da so pripravljeni prevzeti vse slovenske oficiozne branitve, in kmalu za tem je c. kr. pravosodno ministrstvo odgovorilo na pritožbo odvetniške zbornice tržaške z nasvetom, naj se na slovenske razprave pošiljajo slovenski branitelji. Lahki se še niso udali; remonstrirali so vnovič na ministrstvo, nadaljevali obstrukcijo; in ravno te dni je odvetniška zbornica dobila ministerijalno rešitev, ki jo opominja, naj se natanko ravna po prvem ministerijalnem ukazu, in jej je bilo priobčeno, da v nasprotnem slučaju sodišče nima sprejemati od nje predlaganih oficiozних braniteljev, ampak ima imenovati branitelje izmed slovenskih odvetnikov, oziroma sodnih uradnikov. Žalibog je pa nastop laških odvetnikov imel vendar nekoliko vspeha, kajti državno pravdnništvo izdaja sedaj dvojezične obtožnice, namreč v slovenskem in laškem jeziku, in celo tudi edino le v tem poslednjem jeziku, proti čemur bo treba zopet odločno nastopati. Vendar, kakor se vidi, je vsaj v principu storjen važen korak naprej na potu do slovenskega uradovanja. V praksi pa se še sedaj skuša napraviti iluzornim vse naše napore. Še dandanašnji nimamo na okrajnem sodišču za kazenske stvari v Trstu niti enega referenta, ki bi bil zmožen sestavljati slovenske zapisnike in na deželnem sodišču zgodilo se je že neštivilnokrat in se godi še dandanašnji, da se sestavlja kazenski senat tako, da komaj dva votanta umeta razpravni

slovenski jezik. Ako se misli s tem prisiliti slovenske branitelje v Trstu, da odjenjajo od svojih načel, potem se sodna uprava jako moti in se je čuditi tistim sodnikom, ki se upajo soditi o usodi slovenskih obtožencev, ako ravno niso umeli, kaj se je vršilo na razpravi.

Najbolj žalostne so razmere pred porotnim sodiščem. Edino v Gorici so možne slovenske razprave; v Trstu in Rovinju pa, kjer so slovenski, oziroma hrvatski okrajji v pretežni večini, sestavljajo se porotne klopi tako, da navadno ni niti enega Slovana vmes. Slučaj Škrkov je pokazal, kake krivice se lahko godijo v sodni dvorani. No, mi ne obupujemo. Kar je zakonito za okrajna sodišča, kar je pravično za kazenske senate prve instancije, to mora priti do veljave tudi pred porotniki. Sestava slovenske porotne klopi je prav lahko možna s tržaškimi Slovenci samimi, ne oziraje se niti na 6 slovenskih, oziroma hrvatskih okrajjev, ki spadajo pod deželno sodišče tržaško.

Naposled pa še nekaj besed o našem višjem sodišču. Ne moremo reči, da bi bil voditelj tega sodišča nasproten našim opravičenim zahtevam in željam. Najbolj dokazuje to tisto tolikokrat omenjeno dejstvo, da so se na tem višjem sodišču takoj po uvedanju novega civilnega pravnega reda začele obdržavati slovenske, oziroma hrvatske razprave, s čemer se je to sodišče ugodno razlikovalo od graškega višjega sodišča. In tudi izvirne razsodbe se sestavljajo v slovenskem jeziku. No, te razprave so v veliki nevarnosti, ker se namerava na mesto dosedanjih slovenskih, oziroma slovenščine zmožnih višjih svetnikov imenovati ljudi, ki niti pojma nimajo o kakem slovanskem jeziku. Že sedaj sodelujejo na slovenskih razpravah včasih votanti, ki razpravnega jezika ne umejo. Ako bodo po tem res imenovani slovenščine nezmožni višji svetovalci, se ne bodo mogle tudi ob najbolji volji vršiti slovenske razprave.

Mi gotovo nočemo škoditi laškim sodnikom na njihovem avanciranju; vendar smemo in moramo tudi zahtevati v interesu strank in pravičnega pravosodstva, da imamo na višjem sodišču vedno vsaj pet votantov, ki so zmožni slovenščine.

V tem vprašanju ne poznamo kompromisa!

Laški odvetniki so našem jeziku zopet napovedali neizprosen boj. Dandanašnji pa se ne bojimo. Bili so časi,

ko so bili slovenski sodniki klicani na odgovornost, ker so zapisali kako slovensko tožbico ali prošnjo. Tudi ni še dolgo temu, ko je bil pok. odv. dr. Dukić disciplinarno kaznovan od odvetniške zbornice, ker se je bil predrznil, na deželnem sodišču hrvatskega obtoženca hrvatski braniti! In enaka čast bi bila kmalu doletela kolego dra. Gregorina, ki je bil radi slovenskega poslovanja nič manje nego štirikrat v disciplinarni preiskavi **in to dvakrat na ovadbo dotičnih sodnikov!** No, ti časi so minoli; in po mojem trdnem prepričanju minoli za vedno. Naraščanje naše narodne zlasti pravniške inteligencije nam gotovo izvojuje v nedoglednem času popolno enakopravnost na vsem Primorskem.

Zato je pa z ozirom na koroške razmere moje prepričanje, da pridemo najprej do zaželjenega cilja, ako kolego dra. Brejca ne pustimo samega, ako temveč poskrbimo za to, da se pomnoži na Koroškem število slovenskih sodnikov in slovenskih sodnih uradnikov. Ti bodo potem tudi gotovo skrbeli zato, da se pomnoži število slovenskih sodnih spisov, vzpričo katerih ne bodo mogli naši nasprotniki trditi, da slovenščina na Koroškem ni na sodiščih navaden jezik.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Ako upravičenec namenoma uniči hišo, v kateri mu pristojna pravica dosmrtnega stanovanja in živeža, se s tem odreče le-tej pravici (§ 1444 obč. drž. zak.) in se ne more sklicevati niti na določbo §-a 525 obč. drž. zak., niti na določbo §-a 330 izvrš. reda. Poslednja določba sploh nima namena poseči v materijalno pravo.

C. kr. okrajno sodišče v Idriji je v pravdi M. G. proti I. D. radi ugasnitve terjatev in njih knjižnega izbrisa z razsodbo z dne 28. januarja 1903 C I 109/2-7 razsodilo: Toženec je dolžan priznati, da je na tožiteljivih zemljiščih vlož. št. 77 in 80 kat. obč. J. temeljem prepodajne pogodbe z dne 1. julija 1898 zanj zastavnopravno zavarovana terjatev v ostanku